

Vägledning för Gentekniknämndens etiska bedömningar

Viktiga värden som nämnden slår vakt om

Vid vår bedömning av risker och möjligheter har vi att ta hänsyn till ett antal värden som delvis är överlappande, delvis kan komma i konflikt med varandra, däribland de följande. Deras relativa betydelse varierar mellan olika frågeställningar där de ska tillämpas.

- *Hälsovärden:* Vi fäster vikt vid om tillämpningar av genteknik kan påverka människors hälsa i positiv eller negativ riktning.
- *Miljövärden:* Vi fäster vikt vid om tillämpningar av genteknik kan påverka den ekologiska hållbarheten positivt eller negativt. Detta innefattar frågor om till exempel klimatpåverkan, resursförbrukning, biologisk mångfald, samt invasiva arter och annan oönskad spridning av organismer.
- *Djurs välfärd:* Vi fäster vikt vid om tillämpningar av genteknik kan påverka djurs hälsa och välfärd i positiv eller negativ riktning.
- *Människors religiösa eller existentiella värden:* Vi fäster vikt vid om tillämpningar av genteknik kan vara allvarligt stötande eller kränkande för någon grupp i samhället, eller om de tvärtom kan bidra till att någon grupp kan förverkliga sina mål.
- *Vetenskapliga värden:* Vi fäster vikt vid om tillämpningar av genteknik kan ge värdefulla kunskaper samt om dessa blir allmänt tillgängliga och kommer hela mänskligheten till del.
- *Ekonomiska värden:* Vi fäster vikt vid om tillämpningar av genteknik kan vara samhällsekonomiskt gynnsamma för befolkningen som helhet, eller om de tvärtom kan få ogynnsamma konsekvenser.
- *Rättvisa och valfrihet:* Vi fäster vikt vid om tillämpningar av genteknik kan hota eller främja rättvisa och valfrihet. Rättvisa innefattar likabehandling, icke-diskriminering och allas rätt till goda levnadsvillkor. Valfrihet handlar exempelvis om möjligheten för konsumenter att välja eller välja bort en viss produkt och för odlare att välja mellan olika odlingsformer.

Bakgrund

Enligt miljöbalken ska en utredning göras av organismer som tagits fram med vissa tekniker. Utredningen ska kunna läggas till grund för en tillfredsställande bedömning av vilka hälso- och miljöskador som organismerna kan orsaka. Organismer som tagits fram med tekniker som enligt lagstiftningen inte leder till en genetiskt modifierad organism eller som undantas reglering genomgår ingen sådan utredning. Förutom denna utredning ska, enligt miljöbalken, särskilda etiska hänsyn tas vid innesluten användning, vid avsiktlig utsättning av genetiskt modifierade organismer och när en produkt som innehåller eller består av sådana

organismer släpps ut på marknaden. Här beskriver nämnden några viktiga utgångspunkter för sina etiska bedömningar.

Den värdemässiga grunden

Den värdemässiga grunden för nämndens etiska ställningstaganden innefattar de värderingar som uttrycks i regeringsformen, såsom respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet, goda förutsättningar för hälsa, samt en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer. Grundlagens formulering om alla människors delaktighet och jämlikhet ger stöd för att i den etiska bedömningen särskilt uppmärksamma möjligheten för alla människor att göra välinformerade egna val utifrån sina egna bedömningsgrunder. Nämnden fäster stor vikt vid de konsensusuppfattningar i hälso- och sjukvårdsetiska frågor som utvecklats inom vårdens professioner. I fråga om miljö och hållbar utveckling fäster nämnden stor vikt vid de av riksdagen fastställda miljömålen, samt vid de mål för det internationella hållbarhetsarbetet som Sverige ställt sig bakom, särskilt Agenda 2030 för hållbar utveckling.

Nämnden grundar sin etiska bedömning på det vetenskapliga faktaunderlaget om de effekter, såväl positiva som negativa, som i varje enskilt fall kan uppstå vid användning av genteknik. Nämnden fäster därvid stor vikt vid att utvärdera dels vad som enligt konsensusuppfattningen bland forskarna är att betrakta som säkerställt, dels vilka genuina osäkerheter som kvarstår i vetenskapliga frågor. Förekomsten av sådana osäkerheter aktualiserar behovet av försiktighetsåtgärder för att skydda människor och miljö. Kunskap inom ett brett vetenskapligt fält, innefattande naturvetenskap, medicin, teknik, samhällsvetenskap och humaniora kan behövas som underlag för de etiska ställningstagandena.

Den etiska bedömningen av risker ska grundas på ett vetenskapligt underlag som ger bästa möjliga besked om de möjliga oönskade konsekvensernas art och allvarlighetsgrad och om deras sannolikhet. Dessutom behövs underlag om de positiva effekter som är förknippade med riskerna, om fördelningen inom befolkningen av de olika effekterna, samt om vilket inflytande människor i allmänhet kan komma att få över hur de själva påverkas. Etiska ställningstaganden som grundas på ett osäkert faktaunderlag bör omprövas då nytt faktaunderlag framkommer som kan föranleda ändrade bedömningar.

I etiska frågor uppstår ofta konflikter mellan olika hänsynstaganden och principer. I sådana situationer eftersträvar nämnden en bred diskussion där argument och motargument provas mot varandra i en uppriktig strävan att om möjligt uppnå konsensus. En klagörande och inkluderande diskussion har ett värde i sig. Även om fullständig enighet inte kan uppnås är det i etiska frågor särskilt angeläget att eftersträva så samstämmiga beslut som möjligt.

Den etiska bedömningen inskränker sig inte till vad som inträffar inom Sveriges gränser. Effekter på t ex hälsa, miljö, rättvisa och valfrihet i andra länder kan också innefattas i nämndens bedömningar.